

великий обсяг інформації у доступній, зрозумілій формі, тим самим економлячи власний час та раціонально використовуючи свої розумові ресурси, роблячи акцент на необхідному, головному, не заціклюючись на другорядних, а часом і взагалі непотрібних, деталях.

І на останок, не варто забувати слова великого французького письменника-гуманіста Ф.Рабле: «Наука без совісті нівечить душу». Покликання будь-якої науки, і юриспруденція не є виключенням, перш за все, – приносити користь суспільству, систематизувати, удосконалювати, примножувати набуті знання і пристосовувати їх до потреб людини.

Список використаних джерел:

1. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 655 с.
2. Премьер хочет возродить престиж науки // Информационное агентство МІНПРОМ от 11.04.2013р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://minprom.ua/news/120887.html>
3. Полводський О.А. Про цінність наукових знань, наукового ступеня у юридичній діяльності, зокрема юридичному бізнесі // Юридична газета. – 2008. – № 42 (175). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bihun.in.ua/jushits/jurhit/article/276/>
4. Козюбра М.І. Юридична наука без виходу на практику є безперспективною // Юридична газета. – 2007. – №49 (132) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/article/1396/>
5. Заморська Т.С. Студенти-юристи, економісти і гуманітарії потребують доводки // Журнал Деньги – 2008 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pro-zakon.com/node/287>
6. Кисіль Василь Іванович старший партнер юридичної фірми «ВАСИЛЬ КІСІЛЬ І ПАРТНЕРИ» // Юристи України правова еліта держави – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.logos.biz.ua/proj/yur/93.htm>
7. Філатов О.В. Ніхто не підіймається так високо, як той, хто знає куди він іде // Юридична газета. – 2008. – №23 (158) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/article/1587/>
8. Персональний сайт юридичної фірми Кібенко, Оніка і партнери – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kopartners.com.ua/ukr/team/taxonomy/term/11-128>

ЛУЦЬКИЙ А. І.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор університету,
перший проректор
(Івано-Франківський університет
права імені Короля Данила Галицького)

УДК 340.12

ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ

У статті наведено сучасне бачення державницької ідеології, суперечливі аспекти її існування. Запропоновано понятійний апарат для визначення державницької ідеології згідно до чинного законодавства, проведено аналіз поточних ідеологічних тенденцій, визначено роль правової ідеології в правовій системі держави.

Ключові слова: демократія, державницька ідеологія, ідеологія державної демократії, країни СНД, лібералізм, менталітет, популізм, пострадянська держава, правова ідеологія, Україна.

В статье приведены современное видение государственнической идеологии, противоречивые аспекты ее существования. Предложен понятийный аппарат для определения государственнической идеологии согласно действующему законодательству, проведен анализ текущих идеологических тенденций, определена роль правовой идеологии в правовой системе государства.

Ключевые слова: демократия, государственная идеология, идеология государственной демократии, страны СНГ, либерализм, менталитет, популизм, постсоветское государство, правовая идеология, Украина.

Modern concept of state ideology, controversial aspects of its existence are emphasized in the article, basic terms and notions are offered to define state ideology according to the current legislation, analysis of the current ideological tendencies is conducted, the role of legal ideology in the legal system of the state is defined.

Key words: democracy, state ideology, ideology of state democracy, CIS countries, liberalism, populism, post-soviet country, legal ideology, Ukraine.

Вступ. Під час державних перетворень останніх десятиліть наша країна не отримала відповідної контекстної уваги до свого менталітету, характеру саме українського народу. Політичні партії, що боролися за владу в Україні, фактично ігнорували історично сформовані в суспільстві традиції, дух, волю [12; 18]. Некритичне запозичення та невміле використання ідеологій інших країн не дозволили впровадити у життя ліберальні за формою, але доволі консервативні за сутністю державні реформи [2; 3; 13]. Зокрема, це проявилось в пропагуванні та тиражуванні незрозумілих для громадян понять тощо.

Наукова актуальність досліджуваної проблеми зумовлена необхідністю формування комплексного уявлення про розуміння правової та державницької ідеології на сучасному етапі, а також потребою формування відповідного понятійного апарату, що дозволить включити зазначені поняття у законодавчу сферу.

Питанням правової ідеології і її структурної значимості для державної ідеології у вітчизняній науці приділено не достатньо уваги. Проте є ряд вчених, які в певній мірі торкалися вивчення даної теми. Серед них: О. Березовська-Чміль, М. Головатий, Т. Кадлубович, М. Корюкалов, О. Минькович-Слободяник, Г. Музиченко, В. Павловська-Кравчук, О. Руденко, Г. Рябошапко, Т. Хоанг, Л. Ющенко та ін.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є розкриття змісту правової ідеології з позицій ключового елементу державної ідеології, вироблення окремих поглядів щодо визначень понять «правова ідеологія» та «державна ідеологія» у відповідності до чинного законодавства України.

Результати дослідження. Демократичні ідеали сучасності та правовий вектор розвитку цивілізації має, на нашу думку, неодмінною рисою те, що до структури державницької ідеології входить ідеологія права. Державницька ідеологія як система та соціально-правовий інститут становить собою сукупність ідей, що виражають інтереси, волю громадян (суспільства в цілому) до спільного життя [1; 4; 9]. Вона об'єднує їх в єдине ціле, формує громадянське суспільство. Державницька ідеологія містить у собі уявлення громадян про шляхи розвитку громади і держави, детермінує пріоритети поточної державної політики.

На нашу думку, поняття «державницька ідеологія» в сучасному суспільстві значною мірою застаріло, оскільки асоціюється з атрибутами тоталітарних режимів державної влади середини ХХ ст. з їх монопольною пропагандою певного ідеологічного політичного ладу та, відповідно, жорсткого і нелюдського ідеологічного контролю.

Бібліографічний аналіз засвідчує [11; 15; 18], що на сьогодні панує ліберальна традиція відмови від офіційної державницької ідеології й заміни її на результати діяльності політичних партій та інтереси окремих соціальних груп. Така позиція набула домінування задля уникнення колишніх зловживань на цьому ґрунті. Законодавства багатьох країн передбачають відповідну заборону. Наприклад:

- Конституція України, ст. 15: «Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова» [7];
- Конституція РФ, ст. 13: «У Російській Федерації визнається ідеологічне різноманіття. Жодна ідеологія не може встановлюватися в якості державної чи обов'язкової. У Російській Федерації визнаються політичне різноманіття, багатопартійність» [6].

Правова ідеологія як складова державницької ідеології має складне становище. З одного боку, вона спонукає розробку та впровадження у масову свідомість правових ідеалів як атрибутів політики сучасної високорозвиненої держави. З іншого – саме правові положення диктують відкидання самої можливості існування в сучасному демократичному суспільстві якої б то не було державної (однієї на всіх) ідеології.

Відповідно, доцільно говорити про оновлений варіант державницької ідеології, який пропонуємо називати «ідеологією державної демократії». Вона, на нашу думку, має наступні завдання:

- акумулювати політичні ідеї та цінності (наприклад, цінності суспільної демократичної самосвідомості), що розділяються більшістю співгромадян у межах правової дійсності сьогодення;
- впроваджувати бажані правові ідеали у дійсність, тобто опікуватися практичною реалізацією демократичних ідеалів.

Щодо останнього, то це завдання напряму вказує на зв'язок ідеології державної демократії (надалі ми так будемо іменувати державницьку ідеологію) та правової ідеології.

Ідеологія державної демократії впливає на зміст відносин «влада – суспільство» політичними діями конкретної спрямованості. За рахунок цього здійснюється трансформування соціальних відносин, що впливають на масові та групові настрої. Вона акумулює ментальні емоції народу, патріотичні та протестні почуття тощо.

У контексті цього, правова ідеологія забезпечує процес концептуалізації уявлень громадян певної країни про поточну політичну ситуацію, співвідносить ці оцінки в загальний світогляд. Зазначимо, що останній піддається періодичному корегуванню через зміни соціально-економічної, політичної та соціокультурної реальності. Маємо на увазі наступні трансформування:

- коректування основних концепцій суспільно-політичних течій – перетворення лібералізму, консерватизму, соціалізму на неолібералізм, неосоціалізм, неоконсерватизм тощо;
- змінюється (зменшується) роль держави у житті громадян завдяки науково-технічному прогресу: суцільна комп'ютеризація, більша мобільність транспортування, проживання тощо;

- відбувається перебудова наукового понятійно-категоріального правового апарату;
- ослаблюється залежність ідеологічних засад від певного соціального носія (групи, прошарку, класу, держави).

Правова ідеологія як складова ідеології державної демократії доводить свою життєздатність стосовно тих чи інших суспільно-політичних цінностей. Вона витримує перевірку численними суспільно-політичними кризами у своєму історичному розвитку, видозмінами через прихід до влади в країні різних політичних партій та лідерів.

Зокрема, правовим видозмінам на державному та суспільному рівнях упродовж XX-XXI ст.ст. в європейській політиці, яка впливає й на нашу країну, піддаються:

- основні принципи лібералізму – свобода особистості (від формальної до практичної реалізації її прав), недоторканість прав людини (від обмеженості до все більшого зростання), правова держава (від практичного націоналізму до розповсюдження демократії), парламентська демократія (від фактичного наслідування влади до виборчого права), плюралізм (на зміну монополізму), громадянське суспільство (від суцільної залежності громадян до все більш впевненого користування ними правовими привілеями сучасності);
- загальнолюдська правова культура (від суцільного правового невігластва та нігілізму до свідомої підтримки законності через власні світоглядні уподобання).

На наш погляд, помітною особливістю сучасної правової ідеології як складової ідеології державної демократії є не тільки визнання особистої відповідальності за функціонування правової системи громадянами як свідомими суб'єктами правовідносин. Основним, як видається, тут виступає готовність держави взяти на себе відповідальність у тому випадку, якщо можливості правової системи обмежені, й коректувати (вдосконалювати) ці можливості.

Звертаємо на це увагу – як на якісну відмінність сьогодення від колишніх часів, коли «підстроювалися» під державу та її ідеологію громадяни, а не навпаки. Таке досягнення не є рівномірним щодо всіх рівнів держави та суспільства, але, на наш погляд, крокує до забезпечення все більшого комфорту особистості.

Передові за своїм правовим та економічним розвитком держави створили ліберальні заходи реагування на конкретні запитання часу. Головною обставиною, що відрізняє ці держави (Великобританію, США, Швейцарію тощо) та об'єктивно відображає доцільність використання можливостей лібералізму, є застосування ліберальних принципів та цінностей у різних співвідношеннях із іншими суспільно-правовими течіями: консервативними, соціалістичними, націоналістичними, патріотичними і т. ін.

Отже, загальнолюдські цінності (права та свободи людини, моральність, ненасилля, можливості для розвитку тощо) тісно пов'язані поточною епохою з цінностями ліберальними, які пропагують устрій держави, заснований на незалежності влади, балансі її впливу та впливу на неї суспільства, політичної конкуренції, свободу слова тощо [14; 19; 20].

Правова ідеологія як складова ідеології державної демократії має поєднувати ці ідеали, що є можливостями для [8; 16; 17]:

- профілактики та подолання бідності більшості населення економічно слабких країн;
- процвітання країни в усіх сферах;
- наявності та дієвості незалежного суду та багатопартійності;
- створення та розвитку демократичних інститутів.

Між тим, доцільно, на наш погляд, використовувати для державоустрою ідеологію поєднання лібералізму з іншими політико-філософськими концепціями. Як вже зазначалося, таку модель використовують провідні країни світу [8; 16]. В іншому випадку, ідеалізація лібералізму може призвести до нівелювання та ігнорування національних особливостей, залишення непризвольне незахищених верств населення, тощо.

У перехідний період становлення правової системи держави, де знаходиться наша країна на сьогодні, доцільно звернутися до політичного консерватизму, спиратися на традиції, наслідування кращих елементів минулої системи, їх охорону й стабільність, що забезпечують поступове реформування і виключення крайніх, непопулярних заходів.

Своєрідність вітчизняного лібералізму визначається тим, що він змушений проповідувати ідеали свободи, рівності, прав людини на теренах, де ці ідеали упродовж XX ст. носили формальний характер й призвичаїли громадян до сприйняття їх як несправжніх та оманливих. Тому боротьбу за практичну дієвість конституції, парламентаризм і правову державу доцільно, на нашу думку, здійснювати з урахуванням сформованих традицій української державності.

Між тим, як показує історія, прагнення знайти такий компроміс у вирішенні соціальних проблем виливається у намагання підпорядкувати соціально-політичному контролю стихійні суспільні процеси. Через це реформізм часто стає обумовленим неприйняттям суспільством реформ як засобів перетворення існуючого суспільно-політичного ладу. Вони сприймаються негативно, як незрозумілі та загрозові зрушення. Можливо, саме цим пояснюється українська практика здійснення виборчого процесу на тлі мітингів протесту [4; 5; 15].

Український лібералізм, в силу своєрідності розвитку нашої країни, не може «обійтися» без консерватизму і в тій чи іншій мірі. Вимоги часу трансформують його в консервативний лібералізм, особливо в

суспільно-правовій діяльності. Свідома підтримка такої концепції забезпечує, на нашу думку, права громадян, охороняє свободу думки, права людини. А традиційні законні механізми влади допомагають охороняти порядок та суворо наглядати за виконанням законів у нових суспільно-правових умовах. Все це сприяє упевненості громадян у компетентності держави щодо захисту суспільних інтересів.

Зазначимо, що ідеологія державної демократії має «доручити» правовій ідеології подолати наступні небажані явища в нашій країні:

- відсутність автономності особистості;
- слабкий розвиток правової культури громадян;
- нерозвиненість правових можливостей для широких верств населення через їх правову необізнаність, як правовим шляхом вирішувати конфлікти обставини.

Сучасні реалії України пропонують в якості вирішення цих проблем підтримку тих чи інших політичних партій, які обіцяють панацею проти цих соціальних негараздів. За допомогою аналізу відносини партій до класичних або нових ідеологій можливо, на нашу думку, визначити:

- ідеологічну насиченість партійної системи, роль ідеології в її функціонуванні, перспективи розвитку;
- роль партійних ідеологій в українському суспільно-політичному процесі;
- вплив тих чи інших пропонованих ідеологій на ефективність діяльності політичних партій в суспільстві.

Сучасне знання про характер партійних систем забезпечить розуміння їх ідеологічного підґрунтя, що зможе створити більш точні орієнтири у відносинах з ними з боку держави (визначення сумісності їх правових ідеологій з ідеологією державної демократії), суспільства, окремих груп громадян та дозволить самим партіям коригувати своє положення в суспільстві й своїй конкретній діяльності.

На нашу думку, ідеологічна детермінація діяльності політичних партій сучасної України дозволить визначити фактори, що сприяють формуванню ідеологізованих політичних партій, спосіб та умови їх формування. Це, у свою чергу, зробить виборчі процеси більш прозорими, що слід вважати надзвичайно важливим.

Дослідники вказують [11; 13], що теоретичні концепції, присвячені виникненню політичних партій та партійному будівництву, свідчать про активну роль ідеології в процесі формування партій в Україні, особливо в умовах електоральної боротьби. Ідеологічний компонент сприяє зміцненню внутрішньої організованості партій, цілеспрямованості їх діяльності через влиття в ідеологію державної демократії. Політичні партії в умовах відсутності державної ідеології не можуть ставати самостійними суб'єктами ідеологічної творчості, в цій якості може виступати лише держава.

У подібній ситуації перебуває партійна система України. Формуванню ідеологічної платформи політичних партій у філософсько-теоретичному форматі сприяє наступне [3; 10; 14]:

- партія повинна бути сформована на базі якоїсь розбіжності або конфлікту, що виник в соціумі природним шляхом;
- партії парламентського типу не повинні мати радикальних ідеологічних розбіжностей між собою, що дозволяє цілеспрямовано формувати певний правовий курс ідеології державної демократії;
- політичні партії є інститутами, покликаними представляти і захищати інтереси громадян на різних рівнях влади.

Отже, для того, щоб громадяни висловили свою підтримку певній партії, в її програмних документах доцільно повно відображати ідеологічні інтереси не лише цій партії, але й загальнодержавні інтереси, надавати чіткі орієнтири щодо наявної ідеології державної демократії. Між тим, наші спостереження засвідчують, що впродовж останніх десятиліть партії в умовах політичного плюралізму замінюють ідеологічну мотивацію своєї діяльності соціальними та патріотичними установками, реагуючи на запити громадян.

Дослідники вказують [18; 20], що найбільш затребуваною на сьогодні ідеологією, яку пропонують партійні лідери, є ідеологія популізму: доктрина, що апелює до широких народних мас і обіцяє їм швидко та легко вирішення гострих соціальних проблем. Основою цього стала зростаюча культура споживання, чому сприяє відповідна ЗМІ-пропаганда. На наш погляд, це небажане явище: має місце підміна реальних соціальних і політичних потреб, що потребують уваги та розвитку з боку всіх громадян для побудови громадянського суспільства, нав'язаними цінностями (володіння престижними речами, підтримка певного стилю життя тощо).

Між тим, класичні ідеології (від комунізму до соціальної демократії) стали свого часу важливим мотивуючим чинником для виникнення більшості партій в Україні. У подальшому шляхом політичної боротьби і міжпартійної взаємодії ці ідеології динамічно трансформуються в певний сурогат, який вбирає в себе весь спектр сучасних ідеологічних течій.

Ідеологія державної демократії в Україні поки що, на наш погляд, складно структурована. Правова ідеологія, як складова цієї системи, така ж нечітка, як і сама система. Найсуперечливішими моментами тут є відокремлення теоретичних знань від практичних потреб – з одного боку, та відділення формально практичного (документального) від реалій життя, тобто від відображення правової дієвості держави у повсякденності – з іншого.

Можливо, саме жорстка боротьба, яка превалює в партійному житті нашої країни, диктує певну підміну понять: правову ідеологію вважають державною та навпаки. Згідно до пропонованого нами вище визначен-

ня, під державною ідеологією ми маємо на увазі ідеологію державної демократії, яка, відповідно, проявляє себе саме у наявності ідеологічної багатопартійності сучасного політичного життя.

Висновки. Варто ще раз зазначити, що правова ідеологія як складова державницької ідеології в Україні характеризується:

- сукупністю ідей, що виражають інтереси громадян певної держави;
- популярністю популізму (популяризація потреб широких верств населення у якості провідних для вирішення), в структурі якого правова ідеологія виступає ліберальною складовою;
- правовою ідеологічною (конституційною) заборонаю на державну монополію будь-якої ідеології, через що ми вважаємо доцільнішим замість поняття «державна ідеологія» використовувати визначення «ідеологія державної демократії»;
- спрямованістю на модифікування ідеології державної демократії щодо забезпечення комфорту особистості громадян в державі, на противагу застарілому змушуванню громадян забезпечувати державу.

Список використаних джерел:

1. Березовська-Чміль О. Соціальна політика та механізми її реалізації в Україні (політологічний аналіз) / О. Березовська-Чміль. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2013. – 167 с.
2. Головатий М. Ф. Людина і політика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М. Ф. Головатий. – К. : Персонал, 2012. – 351 с.
3. Гуманітарна політика як фактор сталого громадського розвитку : матеріали круглого столу, 10 лип. 2012 р. / [ред. кол.: В. І. Астахова (голов. ред.) та ін.]. – Х. : Вид-во НУА, 2012. – 77 с.
4. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства : метод. рек. / [А. О. Красносільська та ін.]. – К. : Україна, 2013. – 179 с.
5. Кадлубович Т. І. Людина і політика : навч. посіб. / Т. І. Кадлубович. – К. : КНУТД, 2012. – 99 с.
6. Конституція Російської Федерації : по сост. на 23.07.2013 г. / Российская Федерация. Конституция. – Офіц. текст. – М. : ЭКСМО, 2013. – 32 с.
7. Конституція України : за станом на 11 трав. 2013 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид., 2013. – 118 с.
8. Корюкалов М. В. Політика Європейського Союзу із надання зовнішньої допомоги для розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / М. В. Корюкалов. – К., 2012. – 20 с.
9. Минькович-Слободяник О. В. Правова політика: стратегічні пріоритети і напрями вдосконалення / О. В. Минькович-Слободяник. – К. : Логос, 2012. – 195 с.
10. Міжнародні відносини і зовнішня політика України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [за заг. ред. О. І. Пошедіна]. – К. : НУОУ, 2013. – 377 с.
11. Музиченко Г. В. Державна політика країн пострадянського простору : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Г. В. Музиченко. – О., 2013. – 32 с.
12. Павловська-Кравчук В. А. Правовий менталітет: поняття, особливості і його вплив на правотворчі процеси : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових вчень» / В. А. Павловська-Кравчук. – Х., 2012. – 20 с.
13. Романюк М. Організація радянської держави ; Проблема демократії (лекція 2) / М. Романюк. – Б.м. : [б.в.], Б.р. – 20 с.
14. Руденко О. М. Суспільний розвиток та соціально-гуманітарна політика держави : навч. посіб. / О. М. Руденко. – К. : Інтерсервіс, 2013. – 167 с.
15. Рябошапко Г. Х. Суверенітет в Україні: від радянської федерації – до незалежної держави / Г. Х. Рябошапко. – Л. : Простір-М, 2012. – 519 с.
16. Сидорук Т. В. Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства / Т. В. Сидорук. – Л. : ПАІС, 2012. – 441 с.
17. Халаджи В. В. Європейська політика сусідства: роль та місце України / В. В. Халаджи, Н. А. Яковенко. – К. : Науковий світ, 2012. – 218 с.
18. Хоанг Т. К. Національний менталітет в умовах трансформації сучасного українського суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соц. філософія та філософія історії» / Т. К. Хоанг. – О., 2012. – 19 с.
19. Шамраєва В. М. Політика європейської інтеграції : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. М. Шамраєва. – Х. : Магістр, 2012. – 223 с.
20. Ющенко Л. І. Політика суспільного життя / Л. І. Ющенко. – Чернігів : Лозовий В. М. [вид.], 2012. – 559 с.

